

UPPLANDS FORNMINNESFÖRENING

Styrelsens berättelse över föreningens verksamhet arbetsåret 1947—1948

IN MEMORIAM.

Under förlidet arbetsår har Upplands fornminnesförening förlorat en av sina mest vördade medlemmar, i det f. majoren Adolf af Sandeberg 13 mars 1948 avgick med döden. Major af Sandeberg nedlade i egenskap av mångårig revisor ett högt skattat arbete inom föreningen och följde med intresse dess utveckling. Föreningen bevarar honom i tacksam hågkomst.

STYRELSE.

Fornminnesföreningens styrelse har under arbetsåret 1947—1948 utgjorts av följande personer:

Landshövding Hilding Kjellman, Uppsala, ordf.
Professor Sune Lindqvist, Uppsala, v. ordf.
Riksdagsman Gunnar Lodénus, Penningby.
Friherrinnan Wera von Essen, Salsta.
Förste antikvarie Bengt Thordeman, Stockholm.
Verktogsställare Edv. Thun, Enköping.
Bankkamrer Gunnar Rosenborg, Uppsala, skattmästare.
Landsantikvarie Nils Sundquist, Uppsala, sekreterare.
Intendent Nils Ålenius, Uppsala.
F. rektor Wilh. Mattsson, Väddö.
Direktör Eric Wolrath, Uppsala.
Docent Nils Hörner, Uppsala.
Professor Dag Strömbäck, Uppsala.
Rektor Sven Kjersén, Vik.

Utsedda av Uppsala stad:

Redaktör Helge Gad, Uppsala.
Fil. d:r Ragnar Edenman, Uppsala.

Suppleanter för de två sistnämnda:

Redaktör Stig Carlbring, Uppsala.
Chefredaktör Axel Ljungberg, Uppsala.

Verkställande utskott: Verkställande utskottet har haft följande sammansättning: Landshövding Kjellman, ordf., prof. Lindqvist, doc. Hörner, dir. Wolrath, skattmästaren och sekreteraren.

Revisorer: Föreningens revisorer hava varit bankdirektör G. A. Barre och godsägare Ruhngård med fru Jenny Lindgren och f. syssloman K. J. Sundberg som ersättare. Av Uppsala stad utsedd revisor: svetsaren O. Nordström.

ÅRSMÖTE OCH VÅRUTFLYKT.

Vårutflykten och Upplands fornminnesförenings årsmöte ägde rum söndagen 1 juni 1947 med Västerlövsta och Sala stad som mål. Därmed ställde fornminnesföreningen sin färd också till en plats utanför landskapets gränser, då ju Sala ligger i Västmanland.

Ett par hundra personer bestego vid Uppsala central färdbus-sarna och det första målet var Västerlövsta hembygdsgård. Här hälsade landshövding Kjellman från tunet de närvarande välkomna och uttryckte sin glädje över den livliga anslutningen och över den förtjusande och mångskiftande bild av uppländsk natur och kultur, som utbredde sig för blickarna.

Därefter vidtog årsmötet på platsen framför hembygdsgården. Förhandlingarna inleddes med några minnesord över den bortgångne styrelseledamoten Johan Larsson i Örbyhus. Till hedersledamot beslöt föreningen kalla professor Gunnar Ekholm, sedan landsantikvarie Sundquist berört dennes allmänt kända insatser inom uppländsk fornhistoria.

Sedan förhandlingarna med val och redogörelser m. m. avslutats, stod närmast på programmet en rundvandring i den ståtliga hembygdsgården. Den inleddes med att intendent Ålenius karaktiserade bygden och påpekade hembygdsgårdens utmärkta läge mitt i socknen samt skisserade planen för en tillbyggnad, som skall ge hembygdsgården utseende av en verklig bondgård. Demonstrationen företogs sedan i grupper, ledda av ordföranden i Västerlövsta hembygdsförening kontraktsprosten Erik Ström, folkskollärare Josef Wahlström och intendent Ålenius. Kaffe serverades vid hembygdsgården av Västerlövsta-Heby lottakår. Innan färden fortsattes framförde landshövding Kjellman fornminnesföreningens tack för det hjärtliga och gästfria mottagandet vid den ståtliga hembygdsgården.

Sala sockens kyrka var nästa mål. Folkskollärare Assar Jansson, Saladamm, skildrade sakligt kyrkans historia och demonstrerade interiören med 1400-talsmålningar av Albertus Pictor.

Därefter ställdes färden till Sala silvergruva. Resenärerna häl-

sades vid Drottning Kristinas schakt av gruvdisponent Nils Holmquist, och under dennes och folkskollärare Janssons ledning företogs rundvandring till gruvområdets historiska minnesmärken. Det var ytterst intressant att ta del av de märkliga händelserna kring Sala silvergruva, vars verkliga storhetstid sammanfaller med Gustav Vasas regering, då den icke utan skäl kallades »Riksens förnämsta klenodium».

Slutligen avlades också besök vid den inom Sala stad belägna Väsby kungsgård, som förvärvats av Salabygdens fornminnesförening och inretts för dess museum. Här var det föreningsordföranden överläkaren Fr. Källmark som hälsade färdledagarna och lämnade en orientering, innan man steg in i den vackra karolinska herrgårdsbyggnaden.

Härmed var utflyktsprogrammet avverkat, och gemensam middag intogs på Sala stadshotell. Landshövding Kjellman framförde fornminnesföreningens tack för det älskvärda mottagandet och för de utomordentligt intressanta demonstrationer resenärerna fått vara med om. Han betonade också den kulturella och historiska samhörigheten mellan Upland och Västmanland.

ANSLAG OCH GAVOR.

Fornminnesföreningen har under år 1947 allttjämt haft förmånen att erhålla ekonomiskt stöd för sin verksamhet från myndigheter, vissa institutioner och enskilda. Uppsala läns landsting har anslagit 8,000 kr., Stockholms läns landsting 3,500 och Uppsala stad 7,500.

Gåvor hava mottagits av dir. Henrik Svanfeldt, disp. Erik Sintering, fröken Maja Beronius, fru Agnes Fredlund, f. köpman Ivar Laurén, samtliga Uppsala, samt bibliotekarie E. Åhlander, Stockholm.

FRÅN VERKSAMHETEN.

Beträffande föreningens verksamhet inom landskapets kulturminnesvård hänvisas till vad som nedan anföres under Tjänstemännens verksamhet. Medlemsvärningen har fortsatt och ett flertal ortsombud ha svarat för distribueringen av årsboken i bygderna.

TJÄNSTEMÄNNENS VERKSAMHET.

Landsantikvarien.

Under förlidet arbetsår har landsantikvarien, som tillika tjänstgjort som sekreterare, redaktör för årsboken och tidskriften samt

expeditionsföreståndare, handlagt ett stort antal ärenden, i huvudsak rörande forntiden och medeltiden. För Riksantikvarieämbetet har ett ej ringa antal yttranden rörande olika kulturminnesvårdsfrågor avgivits.

I Uppsala har landsantikvarien såsom sekreterare och verkställande medlem i Kommitten för tillvaratagande av fornfynd handlagt topografiska ärenden samt byggnadshistoriska undersökningar. Uppmätning av äldre arkitektur har fortsatt. Den tidigare påbörjade byggnadshistoriska undersökningen av Uppsala slott, särskilt ruinkomplexet i Gröna kullen, har likaledes fortsatt. Arbetena utföras i samråd med Kungl. Byggnadsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet och arbetskraft har ställts till förfogande av Statens arbetsmarknadsstyrelse. Medel till vissa konserveringsarbeten har anslagits av K. Byggnadsstyrelsen.

Landsantikvarien har fortsatt sina byggnadshistoriska undersökningar av Uppsala domkyrka och dess omgivande byggnadskrets.

Akademikvarnen i Fyrisån, som genom att kvarndriften nedlagts, fr. o. m. 1 jan. 1947 utrymts, har underkastats en detaljerad byggnadshistorisk undersökning och beskrivning.

Landsantikvarien har tjänstgjort som sekreterare i den kommitté, som omhänderhar den planerade restaureringen av Olof Rudbecks Theatrum Anatomicum i kupolen å Gustavianum i Uppsala. Landsantikvarien har dessutom tjänstgjort som sekreterare i 1947 års museikommitté samt kommittén för upprättande av plan för en historik över Uppsala stad.

På landsbygden har landsantikvarien handlagt ett stort antal ärenden berörande såväl forntiden som medeltiden som nyare tiden. Rörande *forntiden* i följande socknar: Almunge, Alsike, Biskopskulla, Gamla Uppsala, Knivsta, Lagga, Lunda, Olands-Stavby, Torsvi, Torstuna, Vaksala, Österlövsta och Övergran; rörande *medeltiden* i följande socknar: Alsike, Balingsta, Gamla Uppsala, Lunda, Teda, Vaksala, Västeråker, Övergran; rörande *nya tiden* i följande socknar: Bred, Bälinge, Börje, Gamla Uppsala, Huddunge, Häggeby, Lagga, Länna, Nysätra, Sparrsätra, Tolfta, Vendel och Västland.

Landsantikvarien har under året publicerat ett flertal uppsatser av skiftande kulturhistoriskt innehåll samt hållit ett stort antal föredrag i stad och på land. Hembygdsföredrag ha efter inbjudan hållits hos Länna och Singö hembygdsföreningar. Vid medborgarkursen i Vallentuna har medverkats. På inbjudan av I.O.G.T. har landsantikvarien hållit en föreläsningskurs »Uppsala genom seklerna», omfattande fem föredrag.

Intendenten.

Intendenten har tjänstgjort som föreståndare för Uplandsmuseet, intendent vid Disagården, skrivare i Disagillet samt som konsulent för de inom landskapet verksamma hembygds- och museiföreningarna.

Intendenten har biträtt de lokala föreningarna med insamling av kulturhistoriskt material, restaurering av byggnader, ordnandet av samlingar samt med föredrag och ledning av studieutfärder och därvid besökt följande socknar: Östervåla, Övergran, Funbo, Bälinge, Harg, Sollentuna, Hökhuvud, Skäfthammar, Björklinge, Lena, Rimbo, Harbo, Odensala, Tillinge, Stockholms-Näs, Fröslunda, Biskopskulla, Häverö, Olands-Stavby, Nora, Rasbo, Veckholm, Altuna, Skuttunge, Skogstibble, Morkarla, Hållnäs, Väddö, Alunda, Uplands-Tuna, Uplands-Ekeby, Järlåsa, Balingsta, Åkerby och Upsala-Näs.

I Harbo socken fullföljdes sockeninventeringen under våren och de hopbragta samlingarna ordnades dels i ett antal interiörer, dels i en systematisk studiesamling. Hembygdsgården invigdes midsommaraftonen med bl. a. en folkpjäs, till vars tillkomst intendenten bidragit med insamlade av kulturhistoriskt material.

Under försommaren kompletterades och ordnades samlingarna i Altuna hembygdsgård, som invigdes den 15 juni.

Före Södra Olands hembygdsgilles jubileumsfest 17—18 augusti verkställdes en inventering av gamla kulturföremål inom de sex socknar, där gillet har sin verksamhet, och en utställning anordnades. Beträffande resultatet av inventeringen hänvisas till uppsats i årsboken 1947.

Under eftersommaren biträdde intendenten vid restaureringen av Grenome i Olands-Stavby. Vid restaureringen förstärktes grund och väggar, nya fönster insattes, taket omlades och en vaktarbostad inreddes.

För Nora hembygdsförening har verkställts en inventering av äldre konstnärlig inredning i socknen och stugan från Sälja restaurerats. Den invigdes den 1 november med en fest, till vilken grannföreningarnas styrelser inbjudits.

Bälinge hembygdsförening, vars verksamhet under ett antal år helt legat nere, har återupplivats och föreningen har erhållit hjälp med förvärv av byggnader m. m.

Vid Disagården har under sommaren vissa reparationsarbeten utförts. Sedvanlig distingstombola anordnades med god vinst för stiftelsen, och samarbetet med Svenska ungdomsringens Upsalaavdelning har utvecklats till förmån för stiftelsens ekonomi.

Disagilletts pris för år 1946 tilldelades Västerlövsta hembygdsförening.

Intendenten har fullföljt sina undersökningar beträffande silverhantverk från Uppsala och gjort en undersökning rörande de uppländska ryornas mönstring, varav ett resultat publicerades i U.N.T:s julnummer 1947.

I bokverket »Svensk bygd och folkkultur» har intendenten publicerat uppsatserna »Uppländsk hembygdsrörelse» och »De sociala arbetsuppgifterna».

PUBLIKATION.

Föreningens årsbok UPPLAND, under redaktion av Nils Sundquist, Nils Ålenius och Helge Gad, utsändes i februari till medlemmarna. Ur innehållet må anföras följande uppsatser: Soluret på Gustavianum av SUNE LINDQVIST, OLOF EKLÖF och NILS SUNDQUIST, Medeltidsskrudar från Uppsala domkyrka av AGNES GEIJER, Den sista roslagsskutan av SIXTEN GRÖNROS, Handel och hantverk i Södra Oland av NILS ÅLENIUS, Vävalster från Södra Oland av KARIN ALINDER, Byss-Kalle av ARON HALLENBERG, Ångbåtarna på Uppsala, II, av BIRGER JARL, När blev potatisen allmän i Uppland? av CARL SÖDERBERG, Laga skiftesförrättningen i Tegelsmora, ett hundraårsminne av AXEL ADLING samt Ur Uppsalalivet 1818 av ERIK FLODERUS.

VERKSAMHET NÄRA KNUTEN TILL FÖRENINGENS.

De många hembygdsföreningarna ute i landskapet ha fortsatt sitt målmedvetna arbete till den uppländska hembygdsvårdens fromma. För den insats de sålunda gjort betygar Upplands fornminnesförening dem sin stora tacksamhet. Föreningen står också i tacksamhetsskuld till de många specialsammanslutningar, såsom Disastiftelsen, Stiftelsen Geijersgården, Kommittén för tillvaratagande av fornfynd i Uppsala, Kommittén för Uppsala slotts byggnadshistoria m. fl., vilka genom sin verksamhet avbördat landskapsorganisationen ett flertal viktiga ärenden.

EXPEDITION, ARKIV M. M.

Föreningens expedition för utlösen av årsboken, biljettförsäljning till utflykter m. m. har varit förlagd till Sysslomansgatan 10, 2 tr.

Bibliotek och arkiv har under året väsentligt utökats, dels genom gåvor, dels genom byten med andra fornminnesföreningar och hembygdsförbund. I vissa fall ha för föreningens verksamhet nödvän-

diga böcker inköpts. Föreningen vill lägga minnesgoda personer på hjärtat att skänka litteratur och bildmaterial, såsom fotos, teckningar, gravyrer m. m. rörande landskapet Uppland till föreningens bibliotek och arkiv.

EKONOMISK STÄLLNING.

Föreningens ekonomiska ställning är alltjämt bekymmersam. Föreningen är därför i största behov av att få sina anslag från myndigheterna inom föreningens verksamhetsområde utökade. Föreningen glädjer sig åt att även det gångna verksamhetsåret ur medlemssynpunkt varit tillfredsställande, men vill rikta en uppmaning till alla medlemmar att bidra till utökandet av medlemsnumreren. Härigenom skulle omfånget av publikationsverksamheten ej behöva inskränkas.

Föreningen vill slutligen till alla myndigheter, föreningar och enskilda, som under förlidet arbetsår på olika sätt lämnat verksamheten sitt stöd, rikta ett varmt tack för visad välvilja och förståelse.

Uppsala den 30 mars 1948.

HILDING KJELLMAN.

Ordf.

Nils Sundquist.

Sekr.